

vaikka tema on poliittisesti ajankohtainen. Teoksen saattepuheessa Tuori ja Matikainen esittävätkin toiveen siitä, mistä näkökulmasta he haluaisivat kirjan esseitä luettavan: ei niinkään klassikoiden oppihistoriallisena esittelynä, vaan uusien näkökulmien avaajana tämän päivän keskustelussa valtiosta ja oikeudesta.

Teoksen *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön* aiheena on uuden ajan alun yhteiskuntasopimusteoriat nykyisen tutkimuksen valossa. Kirjan avaa Tuorin oma artikkeli, jossa hän pohtii yhteiskuntasopimusteorioiden yhteyttä modernin oikeuden legitimitteettiperusteisiin. Kirjoituksessaan Tuori luokittelee teorit sen mukaan, mitä niissä ymmärretään käytännöllisellä järjellä puhuttaessa sopimuksentekijöiden rationaalisuudesta. Suurimmat vastakohtaisuudet ovat instrumentaalilla järjen tulkinnalla ja moraalilla järjen tulkinnalla.

Teoksessa esiteltävät yhteiskuntasopimusteoreetikot ovat Hobbes, Pufendorf, Locke, Rousseau ja Kant. Ehkä originelleimmasta teoreetikosta, Thomas Hobbesista, kirjoittaa Eerik Lagerspetz. Pufendorffista on laatinut artikkelin Kari Saastamoinen, joka tarkastelee kyseisen teoreetikon näkemystä poliittisen vallan ja luonnontilan suhteesta. John Locken sopimusteoriaa sekä liberaaleja oikeuksia pohtii Juhani Pietarinen. Rousseau on aiheena Lars D. Eriksonin kirjoituksessa. Kantilaista yhteiskuntasopimusta ja Kantin rangaistusteoriaa tarkastelee Ari-Matti Nuutila.

Nuutilan artikkelissa erotetaan rikosoikeudellisen järjestelmän oikeuttamisessa kolme eri tasoa: järjestelmätaso, rikoslain taso sekä ratkaisutaso. Nuutilan mukaan ensin mainitulla tasolla Kant perustelee oikeuden ihmisen alkuperäisen vapauden välttämättömänä ehtona; rikoslain tasolla oikeuden justifioiden syntyprosessi, joka vastaa yleistahdon mahdollista tahtomisen kohdetta; ratkaisutasolla oikeudenkäyttö tulee perustelluksi järjeilyllä, jonka mukaan rikoksen tekijän on »korvattava» tekonsa. Päinvastoin kuin oikeudenkäytön deterrenssteoriassa, jossa rangaistuksen erityisestävät ja yleisestävät vaikutukset perustelevat rangaistuksen, Kantin teoriassa rikoksenteikijä »ansaitsee» kohtalon, johon hän oikeuden pakottamana ajautuu. Nuutila kuitenkin problematisoi rangaistuksen ansaitsemisen käsitteen Kantin teoriassa: Kant ei lopulta näytä olleen samaa mieltä klassisen koulun retributiivisen rangaistusteorian edustajien kanssa. Nuutila argumentoi, että Kantin oikeusajattelun moraalifilosofiset perusteet, erityisesti kategorisen imperatiivin logiikka, osoittavat, että tämäkin rangaistusteoria nojaa ennen muuta yleistettävyyden ideaan.

Kirjan päättävät kaksi katsausta sopimusteorioiden kritiikkiin. Tuija Pulkkinen kirjoittaa Hegelin individualismikritiikistä *Oikeusfilosofiassa* (1821). Kevät Nousiainen on laatinut artikkelin nykyisin suosituista naisnäkökulmasta esitetystä sopimusteorioiden kritiikistä.

Nousiaisen kirjoituksessa »Miesten yhteiskuntasopimus: Miten vapauden poluilla kompastutaan?» esitetään naisnäkökulmasta esitettyä kritiikkiä lajia mukaillen, että sopimusteoreetikkojen tapa pyrkiä sovittamaan yhteen universaalit yksilövapaudet ja oikeudenmukaisuudesta seuraavat velvoitteet peittävät näkyvistä sellaisia vallan käytön aspekteja, jotka ovat erityisesti naisten kannalta tärkeitä. Artikkelissa

YHTEISKUNTASOPIMUKSESTA YHTEISÖÖN

Kaarlo Tuori ja Jaana Matikainen (toim. 1990): *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön*. Hakapaino, Helsinki.

Suomen Akatemian rahoittaman Oikeuden rajat -tutkimushankkeen järjestyksessään kymmenes julkaisu, Kaarlo Tuorin ja Jaana Matikaisen toimittama teos *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön* on johdonmukainen jatke projektin aiempiin raportteihin. Kuten esimerkiksi Matti Wibergin *Laki ja moraal* (1988), Martin Scheininin *Aseistakieltäytymisoikeus* (1988) sekä Johanna Niemi-Kiesiläisen *Pakolaisoikeus* (1989), Tuorin ja Matikaisen kirja on pintaa syvemmälle yltävä katsaus aiheeseen, josta käyty yhteiskunta- ja oikeusfilosofinen keskustelu on meillä vielä lapsenkengissä.

kerätään myös erilaisia mutta toisilleen sukua olevia vapauden käsitteitä. Negatiivinen vapaus, jossa ihmiset ovat vapaita ja tasavertaisia siinä merkityksessä, että kunkin yksilön henkilökohtaiset valinnat ovat yhtä arvokkaita (objektiivisen mitan puuttuessa), on yksi liberalistisen yhteiskunta-ajattelun peruskivistä. Kollektiivisesti saavutettava vapaus on käsitteenä mukana mm. marxismissa: vapaus on yksilön mahdollisuus toteuttaa itseään yhteisön jäsenenä. Menettelyn vapaus on vapauden käsite, jossa vapauden ja oikeudenmukaisuuden ideaaleja sovelletaan prosessiin, jossa yhteiskunnalliset ratkaisut syntyvät. Nousiainen toteaa, että vapauden käsitteet »ovat universaaleja vain jossakin näkökulmasta riippuvassa suhteessa». Naisen asema eri vapauskäsitteissä vaihtelee, mutta se ei koskaan saavuta eri näkemyksissä miehille varattua asemaa.

Kirjan kaikki artikkelit ovat erittäin mielenkiintoisia. Kirjoitusten onnistuneisuutta kuvaa se, että sen lisäksi, että ne ovat tieteellisiä kontribuutioita, ne sopisivat myös opetusmateriaaliksi yliopistoon; näkökulmien uudistaminen ja sanonnan pedagoginen selveys kulkevat yleisesti ottaen kovin harvoin käsi kädessä.

Yhteiskuntasopimusajattelun ja kansainvälisen järjestelmän suhdetta käsittelevä kirjoitus kirjasta puuttuu. Aihe olisi voinut olla hyvinkin teoksen kokonaisuuteen sopiva. Sekä kansainvälistä moraalialia että kansainvälistä oikeutta on viimeaikaisessakin tutkimuksessa tarkasteltu sopimusteoreettisesta näkökulmasta. Esimerkiksi John Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* (1971) kehitettyä »sopimusteoriaa» on usein pyritty teoreettisena mallina soveltamaan myös kansainväliseen yhteisöön. Lisäksi on ilman muuta selvää, että »uusien näkökulmien» avaaminen myös kansainvälisiä velvoitteitamme pohtivassa kansalaiskeskustelussa ei olisi ollut pahitteeksi. Yhteiskuntasopimusajattelun ja kansainvälisen järjestelmän suhteeseen liittyvä ongelma — tai yksi niistä — on erityisen kiintoisa: onko sopimuksen tekijöillä moraalinen oikeus tehdä sellainen normi järjestelmä itselleen, että sen olemassaolon seurauksena ulkopuoliset kärsivät? Miten klassiset sopimusteoreetikot tarkkaan ottaen ratkaisivat yhteisöjen välisiin suhteisiin liittyvät kysymykset, ja missä määrin ratkaisut näyttävät toimivilta? Ehkäpä tämän kysymyksen sivuuttaminen kirjassa on perusteltua siksi, että aihe on tietenkin kovin laaja. Ja toki kansainväliin kysymyksiin teoksen artikkeleissa, mm. Saatamoi- sen kirjoituksessa, epäsuorasti viitataan.

Kaiken kaikkiaan teos *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön* muodostaa ehyen kokonaisuuden, jossa tulevat esiin aiheen relevanssi, tarkasteltavat teoriat ja niiden kritiikki. Tuorin ja Matikaisen teos on hyvä kirja hyvistä artikkeleista, ja siksi siihen kannattaa tutustua.

JUHA RÄIKKÄ